

Clemens Stubbe Østergaard

Kina og stormagterne: Pragmatisme i perception og politik

Artiklen søger årsagerne til firsernes ændrede kinesiske politik overfor USA, Sovjet og Den tredje Verden. De findes på to gensidigt afhængige områder. Indenrigspolitisk fremdrages især konflikter omkring ideologi og økonomisk politik samt ændringer i sammensætningen af det udenrigspolitiske system, som følge af det skiftende styrkeforhold mellem teknokrati og bureaukrati. Udenrigspolitiske analyser giver samtidig en ændret opfattelse af det internationale system og dets elementer. Den iagttagne tendens til global multipolaritet sætter betingelser for Kinas udenrigspolitik, der nu præges af større uafhængighed, fremme af multipolariseringstendensen og en tilstræbt ensartet afstand til supermagterne.

Indledning

Der hersker almindelig enighed om at Kinas udenrigspolitiske adfærd i 1980'erne viser en øget afstand til USA, en begyndende detente overfor Sovjet og en voksende interesse for Den tredje Verden.

I denne artikel vil det blive hævdet at årsagerne til 1980'ernes ændringer i Kinas politik (overfor Sovjet, USA og Den tredje Verden) fortrinsvis skal søges på to områder.¹ For det første har forsøgene på at løse landets økonomiske problemer, på anden vis end i det foregående ti-år, påvirket såvel udenrigspolitikens mål som dens midler. For det andet er der fremkommet forbedrede analyser af ændringer i den internationale situation og i stormagterne. En iagttagelig professionalisering af det udenrigspolitiske beslutningsmiljø, samt mindre brug af politisk teori som perceptionsfilter, har ført til at det internationale system opfattes som præget af en tendens til multipolaritet. Hermed ændres betingelserne for den hidtidige politik.

Hypotesen er således at det er ændringer i det kinesiske værdisystem, samt perceptionen af en ændret international situation, der kan forklare de nye træk som kan konstateres i kinesisk udenrigspolitik i 1980'erne. Kildematerialet er kinesiske mediers artikler mellem 1980 og 1983.²

Fremstillingen falder i tre hovedafsnit. Først behandles den virkning som udfaldet af politiske og sociale konflikter har på mål og instrumenter i udenrigspolitikken. Derefter følger en analyse af ændringerne i Kinas perception af det internationale system og dets vigtigste bestanddele. Endelig gives der et indblik i de forandringer, der præger dels den generelle kinesiske politik, dels politikken overfor enkelte stater eller grupper af stater.

Fraktionskonflikt og udenrigspolitikens mål og midler

Kinas fundamentale økonomiske problemer er en vigtig parameter for udenrigspolitikken. Fordi 65 pct. af befolkningen er under tredive år, accentueres disse problemer af en befolkningstilvækst, som svarer til, at der fødes et Canada om

Clemens Stubbe Østergaard

Kina og stormagterne: Pragmatisme i perception og politik

Artiklen søger årsagerne til firsernes ændrede kinesiske politik overfor USA, Sovjet og Den tredje Verden. De findes på to gensidigt afhængige områder. Indenrigspolitisk fremdrages især konflikter omkring ideologi og økonomisk politik samt ændringer i sammensætningen af det udenrigspolitiske system, som følge af det skiftende styrkeforhold mellem teknokrati og bureaukrati. Udenrigspolitiske analyser giver samtidig en ændret opfattelse af det internationale system og dets elementer. Den iagttagne tendens til global multipolaritet sætter betingelser for Kinas udenrigspolitik, der nu præges af større uafhængighed, fremme af multipolariseringstendensen og en tilstræbt ensartet afstand til supermagterne.

Indledning

Der hersker almindelig enighed om at Kinas udenrigspolitiske adfærd i 1980'erne viser en øget afstand til USA, en begyndende detente overfor Sovjet og en voksende interesse for Den tredje Verden.

I denne artikel vil det blive hævdet at årsagerne til 1980'ernes ændringer i Kinas politik (overfor Sovjet, USA og Den tredje Verden) fortrinsvis skal søges på to områder.¹ For det første har forsøgene på at løse landets økonomiske problemer, på anden vis end i det foregående ti-år, påvirket såvel udenrigspolitikens mål som dens midler. For det andet er der fremkommet forbedrede analyser af ændringer i den internationale situation og i stormagterne. En iagttagelig professionalisering af det udenrigspolitiske beslutningsmiljø, samt mindre brug af politisk teori som perceptionsfilter, har ført til at det internationale system opfattes som præget af en tendens til multipolaritet. Hermed ændres betingelserne for den hidtidige politik.

Hypotesen er således at det er ændringer i det kinesiske værdisystem, samt perceptionen af en ændret international situation, der kan forklare de nye træk som kan konstateres i kinesisk udenrigspolitik i 1980'erne. Kildematerialet er kinesiske mediers artikler mellem 1980 og 1983.²

Fremstillingen falder i tre hovedafsnit. Først behandles den virkning som udfaldet af politiske og sociale konflikter har på mål og instrumenter i udenrigspolitikken. Derefter følger en analyse af ændringerne i Kinas perception af det internationale system og dets vigtigste bestanddele. Endelig gives der et indblik i de forandringer, der præger dels den generelle kinesiske politik, dels politikken overfor enkelte stater eller grupper af stater.

Fraktionskonflikt og udenrigspolitikens mål og midler

Kinas fundamentale økonomiske problemer er en vigtig parameter for udenrigspolitikken. Fordi 65 pct. af befolkningen er under tredive år, accentueres disse problemer af en befolkningstilvækst, som svarer til, at der fødes et Canada om

året, et USA over tyve år. Regeringen bedømmes på opfyldelsen af sine løfter om øget levestandard, ikke på sin revolutionære udenrigspolitik. Det nuværende økonomiske program og den relative politiske stabilitet skulle give gode muligheder for fremgang for de store byer og den bedrestillede del af bondebefolkningen.

Ændringer i ideologi og økonomisk politik

Spørgsmålet er her, om der har været en ændring i det værdisystem, der lægges til grund for diskussion og fastlæggelse af politik i det system, der formulerer udenrigspolitikken. En sådan ændring får naturligvis særlig betydning i en socialistisk stat ledet af et kommunistparti, der tilslutter sig marxisme-leninisme-Maozedong-tænkning, en udpræget handlingsteori.

Der er derfor grund til at hæfte sig ved den af-ideologisering, eller af-Maoisering, der for alvor indledtes i 1978 med slagordet: "Praksis er det eneste kriterium for sandhed". Denne kampagne indebar en tilsidesættelse af de teoretiske bidrag, Mao Zedong og andre udviklede efter 1957, men som nu sås som hindringer for moderniseringspolitikken. Dermed fjernedes også den kritik af indenlandsk og udenlandsk revisionisme, der i 15 år havde udgjort en hindring for afspænding i forhold til Sovjet. Dels blev Sovjet ikke længere opfattet som en ideologisk trussel for Kina, og dels var Kina ikke længere en udfordring for det sovjetiske system. Begge forhold bidrog til fleksibilitet i udenrigspolitikken. Af-ideologiseringen prægede i øvrigt også arbejdsmetoderne i forbindelse med udenrigspolitikken fastlæggelse.³

Udviklingen på det ideologiske område fulgtes på det politiske plan af beslutningen på Kommunistpartiets 11. centralkomité's 3. plenum i december 1978 om, at den vigtigste gerning for partiet fremover var økonomisk modernisering, ikke politiske opgaver. En så altomfattende omlægning, der gennemførtes med stor konsekvens og tit betegnes som indledningen til en ny historisk fase, måtte også få røtter i den udenrigspolitiske tænkning. Den fik en indirekte virkning gennem den ændrede værdiprioritering hos ledere med ansvar for både indenrigs- og udenrigspolitik. Men samtidig fik den en direkte virkning, gennem de ledsagende krav om at udenrigspolitikken støttede aktiv import af vestlig teknologi og kapital til moderniseringsprocessen. Der fulgte af moderniseringens primat en fornyet vægt på fredelige omgivelser som et centralt mål for udenrigspolitikken. Samtidig blev økonomiske hensyn afgørende i konkrete spørgsmål, så udenrigspolitikken måtte tilrettelægges efter for eksempel hensynet til at genoprette handelsbalanceunderskud over for Kinas teknologi-leverandører ved hjælp af eksportoverskud i forhold til Den tredje Verden. Økonomiens førsteplads kunne give behov for nedskæringer i udviklingsbistanden eller for en politik, der ville gøre det muligt for Kina at nøjes med militær modernisering i langsom takt.

Den absolutte prioritering af modernisering blev bekræftet på den 12. Partikongres i september 1982. Sammenfattende, synes den at tilføre værdisystemet en vægt på opretholdelse af status quo i international henseende, med henblik på fredelige omgivelser, der muliggør koncentration omkring økonomi og handel samt lave militærudgifter. Derfor kan den medvirke til at forklare afspændingen i forhold til Sovjet samt styrkelsen af forbindelserne til Den tredje Verden.

Ændringer i den interne magtbalance

Ændringer i styrkeforholdet mellem grupper med forskellige synspunkter, samt deres repræsentanter inden for det udenrigspolitiske system, kan være en vigtig determinant for omvurdering af hidtidig politik.

Et skift i disse styrkeforhold kan fremstå som en mulighed, når der anlægges et strukturelt synspunkt på det kinesiske samfund. Vi antager herunder en forbindelse mellem på den ene side politiske programmer og på den anden side eksisterende eller frembrydende kræfter i samfundet, der hver for sig søger at organisere samfundet i overensstemmelse med egne interesser.⁴ Der er to grupper eller lag, som er vigtige for analysen. For det første teknokratiet, som udgøres af for eksempel virksomhedsledere, teknikere, videnskabsmænd og fagøkonomer. Det har udviklet sig siden 50'erne, men er blevet styrket og udvidet efter 1975, hvor moderniseringspolitikken og den importerede avancerede udenlandske teknologi har givet det en særlig rolle. For det andet en politisk-bureaukratisk elite i højere Parti-og statsorganer, som indtil 1978 havde ledet økonomien ad administrativ vej og som prøver at fastholde Partiets ledende rolle i samfundet.

De to grupper var enige om nødvendigheden af hastig økonomisk modernisering og for dem begge repræsenterede "den åbne dørs politik", behovet for nye akkumulationskilder som udenlandsk långivning og bistand, eksport af produktionsmidler og eksport af olie og kul. Derfor var de også enige om udrensningen mellem 1976 og 1980 af modstandere af denne politik, dvs. venstrefløjen, og i øvrigt også om at modernisere hæren meget langsomt af økonomiske grunde.

De var ikke enige om alt. Fremstødet for en markedsreform og omfattende decentraliseringer mellem 1978 og 80 kan ses som et forsøg fra teknokratiets side på at frigøre beslutninger fra det politisk-administrative apparat. De markedsøkonomiske ideer indebar også kontakt med Vesten på alle felter samt Kinas deltagelse i den internationale arbejdsdeling.

Forsøget blev indstillet fra december 1980 på baggrund af inflation, arbejdsløshed, budgetunderskud og tillidskrise over for Partiet, og derved genvandt den politisk-bureaukratiske elite meget af sin indflydelse, også i det udenrigspolitiske system. 'Den åbne dørs politik' overfor omverdenen skulle dog fortsætte. Her var teknologi og akkumulationshensynet afgørende. Men den eroderende virkning af afsmitning fra Vestens borgerlige ideologi blev nu udlagt som årsagen til både politisk korruption og ungdommens manglende tillid til Partiets ledelse.⁵ I disse legitimeringshensyn kan der ligge grunden til et ændret syn på Sovjet og USA.

Det kan der også i den omstændighed, at begge de omtalte dele af eliten kan have fordele af at have "allierede" i udlandet. Det er naturligt for teknokratiet at søge sine forbindelser i den teknologisk og ledelsesmæssigt mest avancerede del af verden, mens den politisk-bureaukratiske elite, der netop trues af vestlig indflydelse, kan styrke sin stilling ved udbygget kontakt til lignende eliter i andre østlande. Som vi har set forhindres dette ikke længere af ideologiske årsager.

Styrkeforholdet mellem de to lag har også været påvirket udefra ved henholdsvis USA's og Sovjets adfærd. Invasionen i Afghanistan standsede eller udsatte det netop igangsatte forsøg på normalisering og senere eventuel partimæssig forbindelse med Sovjet. Tilsvarende har Reagan-administrationens undervurdering af

Taiwan-spørgsmålets betydning i kinesisk politik svækket teknokrat-lagets stilling. De to klasseagtige grupperinger, der har forskellige magtbaser, synes i øjeblikket at være i balance i ledende organer. Den nuværende ekvidistante politik kan opfattes som et udslag af blandt andet denne balance.

Den i dette afsnit beskrevne betragtningsmåde gør det muligt at belyse både åbningen over for Vesten og ændringerne over for Sovjetunionen og USA. Derimod synes den ikke at være relevant for forholdet til Den tredje Verden.

Behov for nye udenrigspolitiske instrumenter

Diplomatiske midler til realisering af udenrigspolitiske mål er normalt økonomisk billigere end f.eks. militære eller bistandspolitiske, men de kræver til gengæld en vis uafhængighed og manøvrefrihed. Den var Kina i 1978-79 på nippet til at miste, såvel politisk – i proto koalitionen med USA – som økonomisk – i en hovedkuls integration i den internationale arbejdsdeling. Som eksempler på fornyet vægt på anvendelse af diplomatiske midler kan nævnes forhandlingslinjen overfor Sovjet, politikken overfor den internationale kommunistiske bevægelse samt den relative reduktion af militære midler.

Invasionen i Afghanistan må have skuffet den kinesiske forventning til den "brede forenede fronts" evne til at afskrække Sovjet og må have rejst tvivl om hele konfrontationslinjen. Tilsvarende medførte det et negativt feedback da Kina tidligt i 1979 forsøgte at imødegå truslen fra Vietnams regionale hegemonibestræbelser ved hjælp af et begrænset militært angreb. Begge disse nye kendsgerninger kan have undergravet hidtidige antagelser og ført til en forhandlingspolitik over for Sovjet, første gang umiddelbart efter Vietnam-konflikten, og derefter igen fra 1981.

Samtidig med forhandlingslinjen er en anden, indirekte, politik blevet taget i anvendelse over for Sovjet. Kina har, stærkt hindret af afideologiseringen, konserveret sine hidtidige antagelser om den internationale kommunistiske bevægelse og har efter 1978 arbejdet for at styrke dens medlemmers konstaterede tendenser til uafhængighed af Sovjet, herunder euro-kommunismens konsolidering efter Afghanistan-invasionen. Via stadig flere parti-til-parti-forbindelser, genindplacering af Kina i "verdens-bevægelsen", hvis karakter samtidig ændres i retning af ligestilling, uafhængighed og ikke-indblanding. Denne politik er på én gang et led i afspændingen med Sovjet, ved de mæglingsmuligheder, den indebærer, og en ændring af den verdensbevægelse, omfattende Sovjet, som Kina i givet fald vil gå ind i.

På det militærpolitiske område – både det konventionelle og det nukleare – vidner en debat om, at Kina i slutningen af 70'erne indså, at det i iveren for at afskrække Sovjet ved en to-frontstrussel var svunget så langt mod Vest, at dets afskrækkelsesstruktur var blevet for ubalanceret, for ufleksibel, til at fungere i en strategisk trekant. Overgangen fra ICBM til MRBM-udvikling efter 1973 var så konsekvent, at det anti-sovjetiske aspekt kom til at dominere den nukleare afskrækkelse. Der ville være meget lidt at stille op over for en eventuel amerikansk trussel. En mulig forbedring af politikken lå i genoptagelse af ICBM-udviklingen, og det førte til, at man fra maj 1980 havde CSS-X-4, en MIRV-raket med fast

brændstof, svarende til Titan II eller SS-9, og fra oktober 1982 undervandsaffyrede ballistiske missiler til sine atom-ubåde (fra september 1981). Denne anden-slagsevne overfor for eksempel Sovjet betyder, at konventionel bevæbning bliver mindre vigtig.

Nøjagtig hvor dyre militære midler ville blive, blev antagelig klart for Kina dels i 1979-konflikten med Vietnam og ved de udstrakte forsvarssamtaler med USA op til 1980, og dels under indtryk af Sovjets flådeoprustning i Stillehavet. Blandt de militære midler lægger Kina derfor nu vægten på de billigste – folkekrig og nukleare missiler – og i øvrigt har man fastfrosset forsvarsbudgettet og lagt dele af militærindustrien om til produktion af civile forbrugsgoder som motorcykler, vaske-maskiner, TV, symaskiner, etc. Mellem 1979 og 1982 fordobledes værdien af denne produktion til 2 1/4 milliarder Yuan, eller 21 pct. af militærindustriens produktion.

I de ovenstående afsnit er fremdraget ideologiske, økonomiske og sociale faktorer. Det forekommer herudover at være en rimelig antagelse, at både udskiftningen af venstrefløjen med rehabiliterede ledere og oprettelse af nye "policy-making"-organer har påvirket vurderingen af betingelserne for politikken og af feedback fra den, og at de deraf flydende idéer har medvirket til ændringerne i politikken i 1980'erne.⁶

Perceptionen af den globale situation

Multipolaritetsbetragtninger i udenrigspolitiske analyser

Tre-verdens-teorien, der tegnede et klart defineret verdenssyn mellem 1974 og 1979, er ikke blevet erstattet af nogen ny "doktrinær diagnose".⁷ Derimod har der fra begyndelsen af 80'erne vist sig en tendens til at opfatte den internationale situation som præget af multipolaritet. Analysen foretoges "med tilbagevirkende kraft", men det hævdes som et særlig bemærkelsesværdigt træk, at der netop nu er en stigende tendens til multipolarisering af verden. Tanken om verden som en femtakket stjerne bestående af USA, Sovjet, EF, Japan og Kina, dukkede først op i en tale af Nixon, mens Kissinger var i Kina i 1971. Samme efterår fremsatte en kinesisk leder, Guo Mojo, denne opfattelse over for udlændinge,⁸ men måtte se den dementeret af premierminister Zhou Enlai i december. Der kan være flere grunde. En realpolitisk magtbalanceanalyse lå på det tidspunkt for fjernt fra de marxistiske opfattelser, der prægede Kina. Den revolutionære stat placeres jo helt ækvivalent med de øvrige stater, og modellen rummer ikke noget objekt for revolutionær kamp, kun det traditionelle formål at hindre en enkelt magt i at etablere hegemoni, i dette tilfælde i dele af verden, som Kina betragter som afgørende. Samtidig ville en åben tilslutning til "stjernen" svække Kinas forsikringer over for Den tredje Verden, om at det aldrig vil være en supermagt. At modellen definerede magter på grundlag af deres rolle i international politik og ikke ud fra deres økonomiske strukturer, var umarxistisk, men ikke i sig selv nogen hindring – som Treverdens-teoriens fremkomst i 1974 demonstrerede.

Den rehabiliterede multipolaritet er nu central i kinesisk perception. I lang tid efter krigen – lyder argumentationen – var USA og Sovjet to poler, der som de vigtigste kræfter determinerede international politik. Efter de to hovedlejres sam-

menbrud er den bipolar verdens gradvis blevet erstattet af den multipolære – det blev stadig tydeligere sidst i 1960'erne. Som USAs indflydelse faldt, forsøgte Japan og Europa at omsætte deres voksende styrke til jævnbyrdighed med USA, i stedet for den hidtidige afhængighed. Udviklingen fortsætter, Kina og Den tredje Verden har spillet en rolle for sig og fået større indflydelse i de senere år.

Det er åbenlyst, at denne udvikling rummede problemer for Kinas hidtidige politik. Når forskellige lande i Vesten opfatter og behandler Sovjet forskelligt, har det en negativ effekt på sammenholdet i den uformelle sikkerhedspolitiske koalition, som Kina i sidste halvdel af 1970'erne søgte at skabe. Parternes forholdsregler kan ikke afstemmes, i hvert fald kun over for en overhængende trussel. Styrkelsen af Vesteuropas enhed – dvs. unionstendenserne – og væksten i Japans politiske og militære magt modvirker dog i sig selv "hegemonisme" ved at være hindringer for Sovjets ekspansion.⁹ Der hentes ligeledes nogen opmuntring i, at multipolariserings-tendensen har afskaffet supermagternes dominans over verden, og Brezhnevs og Reagans interessebestemte forsøg på at fastholde bipolar tænkning blev undertiden hængt ud.¹⁰

Ændringer i nøglestaters relative magt

Det indbyrdes styrkeforhold mellem "pol-magter"¹¹ skønnes også at have ændret sig i de seneste år. Det gælder eksempelvis USA's forhold til henholdsvis Europa og Sovjet.

Mens Kina i 1970'erne – som NATO's "16. medlem" – arbejdede diplomatisk for at samle USA og Europa, er man nu nået frem til et langt mere nuanceret syn på forholdet.¹² I den kinesiske perception har der efter Afghanistan vist sig en krise i den atlantiske alliance, som adskiller sig fra de hidtidige ved på én gang at rumme militære, økonomiske og politiske dimensioner. Kinesiske beslutningstagere mener, at denne krise påvirker den globale strategiske balance.

Det centrale er uenigheden om, hvilken politik der skal føres over for det Sovjet som stadig er grundlaget for alliancen. To strategiske holdninger står over for hinanden: a) Reagan-administrationen, der mener, at Sovjet er ekspansionistisk, og at Vesten må føre en kompromisløs kamp fra en styrkeposition, og b) Europa, der mener, at Sovjet er pragmatisk, ikke styret af ideologi: Det har alvorlige indre problemer og minder om andre store magter i historien, og derfor kan Vesten lave aftaler til gensidig fordel. Militært taler begge om forsvar og dialog, men vægten lægges forskelligt, som det konkret ses i for eksempel spørgsmålet om dobbeltbeslutningens iværksættelse. Bagved ligger to slags militær strategi: USA's hviler stadig på anvendelse af krig som middel, mens Europas går ud på at undgå krig for enhver pris. Politisk gælder uenigheden "detente". Amerikansk opinion krævede, bl.a. under indtryk af Afghanistan, detenten erstattet af containment (inddæmning), og Reagans forsøg på at opnå våbenmæssig overlegenhed er udtryk for dette. Men for Europa har detente betydet økonomisk fordel, bedre forbindelse med Østeuropa, mindre afhængighed af USA og større manøvrefrihed mellem supermagterne. Derfor opfattes den her, mener kineserne, som en langsigtet politik, der ikke skal opgives på grund af begivenheder uden for Europa. Det svækker naturligvis også Kinas "brede forenede front"-politik, og

denne omvurdering har mindsket Kinas interesse i strategisk samarbejde med Europa. Endelig er det økonomisk set let for kineserne at pege på de forskellige interesser omkring Øst-Vest-handel og -sanktioner.

Nogle fundamentale interessekonflikter i Vesten er blevet tydelige for medlemmer af Kinas udenrigssystem – konflikter, som ændrer betingelserne for den politik, landet må føre. Pointen i den kinesiske analyse er ikke, at alliancen sprænges, dertil er kohæsiions-faktorerne i Kinas øjne for mange, men det er de dybe virkninger af den postulerede krise, der ændrer betingelserne for kinesisk politik:

1. Alliancens effektivitet svækkes, og det globale strategiske mønster påvirkes. Sovjet udnytter muligheden for at splitte yderligere.
2. Europa vil bruge Den tredje Verden som strategisk reserve i sine modtræk mod supermagterne og forbereder dette diplomatisk.
3. Unionsdannelse i Europa – og derved styrkelse af multipolariteten – hæmmes af den økonomiske situation, men fremmes af presset fra USA og Sovjet.

Magtbalancen mellem USA og Sovjet er også genstand for diskussion i autoritative udtalelser.¹³ Der skønnes ikke at være nogen risiko for, at Sovjet indhenter USA økonomisk i 1980'erne. Derimod vil den nuværende omtrentlige militære paritet, ifølge en kinesisk analyse, betyde, at 1980'erne bliver præget af forsøg på at ændre magtbalancen og skabe indflydelsessfærer samt af noget større anspændthed i relationerne end i 1970'erne. Dette "mønster af stadig stigende rivaliseren" og manglende dialog mellem supermagterne kunne kineserne først for alvor tro på fra foråret 1981, efter de bitre sovjetiske angreb på USA, der fulgte den 26. partikongres, og USA's kølige reaktion på Brezhnev's forslag.¹⁴ En svag kinesisk frygt for en forståelse mellem USA og Sovjet på bekostning af Kina afspejledes dog endnu i 1982.

Uoverensstemmelse mellem staters ambition og formåen

I spørgsmålet om vurdering af nøglestaters ambitioner og evner er det naturligvis især Sovjet og USA, der har været under diskussion i Kina. Disse to supermagts-poler (supermagt defineres ud fra, hvordan et land bruger sin styrke, eller hvilken slags politik det følger)¹⁵ beskyldes begge for "hegemonisme", dvs. for "at iværksætte aggressiv eller expansionistisk politik i udlandet i forsøget på at beherske verden eller et område af den".¹⁶ Disse strategier ses af kineserne at ligge bag enhver supermagtshandling og at være hovedårsagen til globale spændinger. De resulterer i en konkurrence om indflydelsessfærer, som truer andre staters suverænitæt og sikkerhed og derved den globale stabilitet. Via lokale krige, som kunne bilægges, men som udnyttes og udvides af USA og Sovjet, bliver landene i Den tredje Verden de umiddelbare ofre for denne strid.¹⁷ Kun vedholdende modstand, ikke kompromiser, kan nytte imod den konfliktøgende, suverænitætstruende hegemoniske adfærd. Under alle omstændigheder er hegemoni-bestræbelserne ikke rettet direkte mod Kina, selv om Taiwan-problemet, Vietnams adfærd i Sydøstasien og de sovjetiske tropper ved Kina's nordgrænse fortolkes som udslag af hegemonisme.¹⁸

Der fremkom i løbet af 1982 en markant omvurdering fra kinesisk side af supermagternes evne til at realisere deres ambitioner.¹⁹ De opfattes nu som havende en dobbeltkarakter. Deres krigsføringsevne er den største nogensinde, men deres manøvfrihed til at beherske verden og til at kontrollere indflydelsessfærer er uhørt indskrænket. Det har gjort stort indtryk, at dømme efter udenrigspolitiske kommentarer, at ingen af supermagterne uhindret kunne bruge sin militære magt, for eksempel i Iran, El Salvador eller Polen. Fænomenet søges forklaret, dels ved at disintegreringen af supermagternes "blokke" – især Sovjets problemer med Østeuropa – har gjort det umuligt at tænke på udenlandsk ekspansion, dels ved at store økonomiske problemer har lagt bånd på anvendelsen af militæret.

Omvurderingen af den globale situation

Hvad er de vigtigste elementer til en deskriptiv omvurdering af den globale situation set fra Kina i starten af 1980'erne?

Nøglestaterne er USA, Sovjet, Japan, EF samt en gruppe stater, Den tredje Verden. Det internationale system befinder sig i en tilstand af multipolaritet; derfor er supermagterne svækkede, mens de tre nye poler er på vej mod stadig større styrke og uafhængighed. Tendensen støttes af Kina. Der er dog stærke hegemoni-aspirationer hos supermagterne – der er i balance – som sikrer, at de vil strides i resten af 80'erne. Det vil især gå ud over Den tredje Verden og muligvis over verdensfreden. Derfor må Den tredje Verden udmatte de to supermagter og berøve dem deres underordnede allierede. Krigen kan undgås ved omhyggeligt præventivt arbejde, og det indebærer analyser af de vigtigste potentielle konflikt-områder, med henblik på forberedelser af strategisk art.

Generelt er der tale om en afdramatisering. Det anses ikke mere for nødvendigt at udforme hele udenrigspolitikken omkring den sovjetiske trussel. Den største fare for krig er ikke enten USA eller Sovjet, men det er risikoen for krig ved de to staters hegemonistiske adfærd, deres indbyrdes rivaliseren om verdensherredømme. Enhver form for krig, der involverer nøglestater, vil true Kinas modernisering og eksistens. Samtidig er der en ganske svag risiko for, at supermagterne finder sammen mod Kina, og den må modarbejdes.

Opfattelsen af enkeltelementer i det multipolære system

De forenede Stater

Den fundamentale usikkerhed omkring troværdigheden og varigheden af USA's politik på centrale områder gjorde det i kinesiske øjne til en usikker forbundsfælle, som ikke kunne holde på sine allierede.²⁰ Umiddelbart efter Afghanistan konstaterede Kina, at USA "has changed its policy of endless concessions to the Soviet Union".²¹ Men i en bidende artikel to år efter, fra USA-forskningscentret under Akademiet for Samfundsvidenskaberne, blotlagdes det, hvordan USA tilsidesatte linkage-princippet, først ved at hæve kornembargoen og så ved at holde udenrigsministermøde med Sovjet i september 1981. En lang række selvmodsigende aspekter af amerikansk udenrigspolitik beskrives, og den ses at gentage Carters fejl:

Den mangler en koordineret diplomatisk strategi, formuleret efter omhyggelig overvejelse, og det har ført til modsigelser i politikken og en passiv holdning, samt til forhindringer under iværksættelsesprocessen.

Der har løbende været bureaukratiske og politiske interessekonflikter mellem State Department, Department of Defense og National Security Council.²²

Til disse betragtninger om USA's vilje og beslutsomhed kommer overvejelser om dets styrke. Man mener, at USA mangler den nødvendige styrke til at realisere de ambitiøse policy-mål. Genetableringen af militær forberedthed rammes af recessionen fra august 1981 og af politisk modstand, og i 1983 betragtede Kina ikke USA's militære styrke som noget umiddelbart anvendeligt redskab for udenrigspolitikken. Samtidig er et andet redskab, u-landsbistanden, skåret kraftigt ned.²³

Da hele effektiviteten af "den bredest mulige forenede front" mod Sovjet byggede på USA's styrke og vilje, må en deskriptiv omvurdering af denne betingelse for politikken klart have ført til et pres for ændring af den.

Det synes at bekymre kinesiske iagttagere, at amerikansk politik er virkelighedsfjern, for eksempel ved at betragte alle internationale problemer som bipolarer. Al international uro tilskrives Sovjet, sådan at der ikke vises forståelse for egne allieredes interesser eller for de komplicerede forhold i Den tredje Verden:

Den arbejdsforskrift der går ud på simpelthen at blokere sovjetisk ekspansion, og at sondre mellem venner og fjender, udfra den holdning de indtager overfor Sovjet, og ønsket om at stabilisere og bevare status quo i stormfulde dele af Den tredje Verden, er urealistisk og forenkler blot komplekse, sammensatte begivenheder.²⁴

I dette udsagn ligger samtidig en klar fordømmelse af Kinas egen arbejdsforskrift op til 1980!

Perceptionen af USA har, trods de usikre signaler, gennemgået en ændring, der indebærer en afvisning af dets troværdighed som allieret, baseret dels på en vurdering af styrke og vilje, dels på en konkret vurdering af den politik, konservative kredse tvinger Reagan til at føre over for bl.a. Kina.

Sovjetunionen

Det første vigtige led i en deskriptiv omvurdering af Sovjetunionen indtraf, da man omkring september 1979 for første gang i fjorten år brugte betegnelsen socialistisk om landet og et halvt år efter dementerede den omfattende kritik af Sovjet i den store debat i 1960'erne.²⁵ Tøbruddet varede kort, i maj tilbagekaldte Deng socialismebetegnelsen, relationerne forværredes, og først et år senere indledtes påny en debat om Sovjet på grundlag af situationen i Afghanistan. Den resulterende, tilsyneladende mere nøgterne, vurdering af Sovjets økonomi, og af dets muligheder for at gennemføre en global strategi, har fået den allerstørste betydning for opgivelsen af "den brede forenede front mod Sovjet". Den betød yderligere, at Kina nu opfattede sig i en acceptabel forhandlingsposition over for

Sovjet. Samtidig åbnede den for en langt mere nuanceret analyse af den internationale situation end hidtil.

Omvurdering af Sovjets politiske system er udtryk for en tiltagende ensartethed i ideologi og samfundsform mellem Sovjet og Kina, som betyder en hindring mindre for détente imellem dem. Udskiftningen af hele det hidtidige udenrigspolitiske hold ved Kosygins, Suslovs og Brezhnevs dødsfald har utvivlsomt åbnet nye muligheder, set fra kinesisk side. Endelig har Kina ikke siden besættelsen af Wakhan-korridoren følt udslag af hegemoniadfærd fra sovjetisk side.

Den tredje Verden

Også på dette område blev invasionen i Afghanistan afgørende for den kinesiske situationsbedømmelse. Man fæstnede sig ved de alliancefri landes kritik af Sovjet på store internationale konferencer.²⁶ Denne nye udvikling faldt sammen med fjernelsen af den sovjetiske trussel som styrende for kinesisk perception og betød opdagelsen af et "tabt" område, der hidtil havde været overladt til sovjetisk indflydelse, for så vidt som Kina automatisk havde taget stilling mod lande eller organisationer med den mindste kontakt til Sovjet. Nu genoptoges kontakten med f.eks. PLO, ANC og Angola.

Kinas koncentration om den sovjetiske trussel og om økonomisk udvikling gennem kontakt med Vesten nåede i 1979-80 et punkt, hvor selv verbal eller symbolsk støtte til for eksempel udviklingslandenes krav om en ny økonomisk verdensorden udeblev.

Skiftet i politik er synligt fra medio 1981, med et stigende antal artikler i udadvendte medier, der fastslår, at Kina er en del af Den tredje Verden, og at samarbejdet med USA, som svækkede troværdigheden, havde en foreløbig, begrænset karakter.²⁷ Troværdigheden steg med Kinas tiltagende reelle alliancefrihed og arbejde for en ny økonomisk verdensorden og for de alliancefri landes mærkesager.

Besøgspolitisk afspejles den nye linie i, at tyve ledere af tredjeverdens-lande var i Kina i 1982, det største antal i mange år. Bistandspolitisk kommer der ganske vist stadig flere principper end penge fra Kina, men styrkelsen af forbindelserne til Den tredje Verden, herunder de arabiske lande, synes at blive gennemført med meget stor omhu. Den nye udenrigsministers erfaringer ligger netop på dette område.

Politikken, der går ud på et stærkere sammenhold med udviklingslandene, har forbindelse med omvurderingen af den strategiske situation efter udviklingen i Afghanistan, men samtidig har den et solidt økonomisk grundlag især under stigende protektionisme på Kinas vestlige eksportmarkeder. Eksporten til ASEAN-landene steg mellem 1979 og 81 fra 1 mia. dollars til 1,8 mia. dollars, og til Afrika fra 0,8 til 1,3 mia. dollars. Disse nye markeder for blandt andet maskinproduktion er en del af forklaringen på opfordringerne til økonomisk Syd-Syd samarbejde, mens udsigten til at reducere supermagts-manøvre-friheden ligger bag støtten til Den tredje Verdens politiske uafhængighed. Endelig tegner der sig i kinesiske udsagn et langtidsperspektiv, hvori disse lande bliver verdens vigtigste.

Europa

Der var fem hovedfaktorer bag Kinas samarbejde med EF op til 1980: handelsudviklingen, støtten til europæisk integration, 1970'ernes udbyggede forhold til enkeltstater i Europa, udviklingen i forholdet mellem EF og østeuropæiske lande, samt EF og Den tredje Verden.²⁸

Den væsentligste ændring i opfattelsen af Europa, på tærsklen til 1980'erne, er ifølge kinesiske analyser den selvstændighed i forhold til USA, der er kommet frem efter Afghanistan. Europa udnytter supermagtsmodsatningerne til at styrke sin egen stilling. Europas rolle i multipolariseringen af verden – og derved i reduktionen af supermagternes betydning – diskuteres, ud fra en vurdering af udsigten til unionsdannelse.²⁹ Tendensen til at fastholde suverænitet vil gøre sig gældende, så længe den økonomiske krise varer, mener man, og for hurtig fremfærd mod supranationale organer vil skade den unionsdannelse, Kina ser frem til.

Det kan siges, at Kina er nået frem til en mere præcis perception af Europas forhold til Sovjet, og det må have medført, at man opgav at få Vesteuropa ind i en "bred forenet front", om hvis anti-sovjetiske grundlag der ikke var enighed.

De nævnte fem faktorer er fortsat grundlaget for en politik, der ikke er substantielt forandret, men hvor vægten på de enkelte elementer er ændret. Det er de økonomiske og kulturelle forbindelser, der er centrale efter 1980, handelspolitisk har Europa, især Vesttyskland, længe været anvendt som en justeret modvægt til Japan-forbindelsen.³⁰ Tilsammen gør disse forbindelser det muligt for Kina at klare en partiel eller total amerikansk teknologiembargo og har derved betydning for Taiwan-politikken.

Japan

Japan ses ligesom Europa at vende sig væk fra USA for at søge uafhængig stormagtsstatus i 1980'erne, politisk såvel som økonomisk. Derved fremmer det ændringsprocessen fra en verden med to poler til en med mange poler.

Efter flere års tilskyndelse til en "solid, uafhængig japansk selvforsvarsstyrke" rejste der sig i 1982-83 en moderat kinesisk frygt for fornyet japansk militarisme. Kina ser med stigende bekymring på Nakasones udbygning af de militære aspekter af alliancen med USA, på hans inddragelse af Taiwan-strædet i Japans forsvarsperimeter og på en tænkt alliance mellem USA, Japan og Sydkorea.³¹

Den kinesiske bekymring omkring Japans oprustning under Nakasone har medført krav om, at den bliver forsvarsorienteret og af en størrelse, som ikke udgør en trussel for venligtsindede stater i Asien, samt at Syd-Korea ikke støttes. Holdningen er nu afventende over for, hvad der karakteriseres som en for stærk hældning til USA og en grundlovsstridig overførsel af japansk militærteknologi til USA. Spørgsmålet for Kina er, om og hvordan den militære faktor i disse alliancerelationer øges.³²

Landet sidestilles dog indtil videre med Europa, og der har ikke været en væsentligt ændret politik overfor nogen af dem. For Japan gælder det, at dets vigtighed som økonomisk og teknisk partner muligvis er så afgørende, at Kinas handlefrihed er begrænset. Det gælder især, når forholdet til USA kølnes.

Udenrigspolitikken i firserne

I perioden medio 1980 til medio 1982 manglede der konsensus om kinesisk udenrigspolitik. Det fremgår dels af modstridende udsagn i debatter om en række udenrigspolitiske spørgsmål, dels af at der kun fremkom få programmatiskke udtalelser om generelle principper for Kinas politik.

Nytårslederen i Folkets Dagblad, der altid har indeholdt et autoritativt afsnit om udenrigspolitik, fremkom 1. januar 1981 uden et sådant. Talen ved åbningen af FN's Generalforsamling, der er den anden tilbagevendende fremstilling af de grundlæggende træk i Kinas politik, holdtes af en viceudenrigsminister i 1981, og blev i kinesiske medier mod sædvane kun refereret i uddrag.³³ Den omfattende resolution om Kommunistpartiets historie under og efter Mao holdt sig fra internationale spørgsmål. I denne usikre situation fremkom der i en af de nyoprettede forskningsinstitutioners tidsskrifter om international politik en analyse af afdøde premierminister Zhou Enlais diplomatiske linje. Dens hovedpunkter kunne findes i partiformand Hu Yaobangs Politiske Rapport til den 12. Partikongres året efter.³⁴

Zhou-artiklens forfattere valgte at fremhæve, 1) vægten på uafhængighed, på suverænitet og ukrænkeligheden af kinesisk territorium, især hvad angik Taiwan, 2) den nødvendige skelnen mellem på den ene side snæversynet nationalisme og på den anden side patriotisme, og forbindelsen til internationalisme, 3) anvendelsen af "De fem Principper" for fredelig sameksistens som grundlaget for kinesisk udenrigspolitik, samt 4) muligheden for på den ene side nært samarbejde med andre magter, men på den anden side også af, at for mange kritikpunkter i det indbyrdes forhold kan føre til et brud – som i sin tid med Sovjet. Artiklen bar også præg af en mere balanceret holdning til supermagterne end hidtil set.

Rapporten til partikongressen var nødt til at drøfte udenrigspolitikken, og i dens minimalistiske afsnit herom blev der føjet et "fred-og-fremskridts"-tema til "uafhængigheds"-, "patriotisme"- og "fredelig-sameksistens"-temaerne.³⁵ I den overordnede prioritering af Partiets opgaver er anti-hegemonibestræbelser og verdensfredens bevarelse i øvrigt underordnet to andre opgaver, nemlig Kinas modernisering og dets genforening, dvs. Taiwan, Hong Kong m.v.

Således er den normative omvurdering af politikken kommet til udtryk i en verbaliseret politik, der gør opretholdelse af verdensfreden til et centralt tema. Hvor det tidligere, fra 1978 til begyndelsen af 1981, var det overordnede strategiske princip at skabe en "bred forenet front" mod Sovjets trussel mod kinesisk suverænitet, en front, som omfattede USA, var dette i 1981 afsvækket til "for at forsvare verdensfreden burde folk i alle lande forene sig og koordinere deres handlinger i lyset af deres respektive situationer", dvs. en løsere, uanført, enighed end den, der ligger i begrebet "forenet front", og med "freden" i stedet for Sovjet's inddæmning som mål.³⁶

Uafhængighedstemaet er også udtryk for en ændring. Det uddybes som et princip om, at Kina aldrig knytter sig til en stormagt eller gruppe af magter eller giver efter for pres fra en stormagt. Kina vil fremover tage stilling fra sag til sag.³⁷ Politikken, der går ud på alliancefrihed uden at bruge ordet, retter sig i den aktuelle situation mod begge supermagter. De strategiske – og til dels de økonomiske – forbindelser med USA havde bevirket indre kritik af faren for afhængig-

hed i udenrigspolitikken.³⁸ Samtidig fik kinesiske ledere indtryk af, at USA vurderede, at Kina allerede var så afhængigt af strategisk og teknologisk bistand, at det ville være muligt at tvinge det til at acceptere Reagans Taiwan-politik.³⁹ Over for Sovjet føltes det antagelig nødvendigt i tide at markere, under hvilken form en normalisering, og en eventuel deltagelse i den internationale kommunistiske bevægelse, ville finde sted.

Patriotismetemaet tilstræber at løse det problem, der er opstået nu, hvor de holdninger, der udtrykkes i "fredsbevarelse" og "uafhængighed" fører til en minimal kinesisk interesse i at blande sig i verden udenfor. Nedprioriteringen af tidligere meget omtalte internationale forpligtelser har ført til intern – og sovjetisk – kritik for "borgerlig nationalisme", og det er denne kritik, der imødegås.⁴⁰ Det gøres ved, at definere internationalisme-begrebet uhyre bredt til at omfatte "arbejde for fred og fremskridt", og ved at påpege, at det er netop disse ting, Kinas uafhængige politik sigter imod. Desuden er alle nationers interesse i sidste ende sammenfaldende.⁴¹ Internationalisme er reduceret til bevidstheden om, at Kinas nationale interesser ikke fuldt ud kan realiseres separat fra menneskehedens samlede interesse.⁴²

Der foreligger derfor i 1980'erne intet, selv ikke på det verbale plan, om støtte til andre socialistiske lande, til nationale befrielsesbevægelser eller til 1970'ernes "folk, der vil have revolution". Patriotismebegrebet legitimerer med andre ord en politik, der bygger på den ovenfor beskrevne normative omvurdering, som blandt andet reducerer økonomiske midler i udenrigspolitikken og søger at undgå at stimulere konflikter, der kan føre til uro i omgivelserne. Revolutionen kan mindre end nogensinde eksporteres.⁴³

Det sidste tema i den generelle verbaliserede udenrigspolitik er fredelig sameksistens med alle former for stater de være sig socialistiske eller supermagter. Denne politik modereres af anti-hegemoniholdninger, der medfører kritik af både amerikansk og sovjetisk adfærd.

Politikken over for USA i 1980'erne

Taiwan-problemet er stadig den afgørende anstødssten i forholdet til USA, og kernen i det er det amerikanske krav om, at Kina giver afkald på magtanvendelse i genforeningsspørgsmålet, før USA standser sin militære støtte. Det står over for et kinesisk krav om betingelsesløs fjernelse af enhver militær støtte, fordi det ville være at rejse tvivl om Folkerepublikkens suverænitet, hvis man gav afkald på at bruge magt på sit eget territorium.

For at nå frem til diplomatiske forbindelser med USA accepterede Kina dog i 1978, at USA måtte levere defensive våben til Taiwan. Men da Kongressen i marts 1979 vedtog Taiwan Relations Act, hvor USA gik imod alt andet end en fredelig løsning af Taiwan-problemet, kunne selv tidens allianceånd ikke skjule den politiske katastrofe. Kinas udenrigsminister protesterede øjeblikkeligt over loven som en krænkelse af anerkendelsesaftalen, der ville skade det sino-amerikanske forhold. Deng protesterede over for senator Frank Church og advarede allerede på dette tidspunkt USA om at overveje militære salg til Taiwan meget nøje.⁴⁴

Salget af F-5 G jagere til Taiwan kunne blive "the basic test" for forholdet, fordi de to fælles kommunikéer, som dette forhold byggede på – Shanghai 1972 og anerkendelsen i 1979 – af hensyn til opinionen i begge lande var så vage omkring Taiwan-spørgsmålet, at god vilje i fortolkningen i praksis var afgørende. Alligevel tilbød den kinesiske regering endnu i januar 1982 at acceptere våbensalg til Taiwan, hvis der blot kunne forhandles en endelig tidsgrænse for dem, så det fik karakter af en overgangsordning.⁴⁵ Inden forhandlinger om dette afsluttedes med det hidtil vageste fælleskommuniké i august 1981, var Kinas synspunkt blevet, at USA ved hjælp af Taiwan Relations Act faktisk atter, ligesom før 1972, førte en to-Kina-politik, der behandlede Taiwan som en suveræn stat.⁴⁶

Hovedformålet med denne politik var, ifølge Folkets Dagblad, ikke at beskytte USA's investeringer og forretninger med Taiwan, men at forsøge at fastholde indflydelse over Kina. Ved at bevare Taiwan som en klemme på Folkerepublikken, tilgodeses en strategisk målsætning, der bl.a. er relevant for beskyttelsen af søruter i Stillehavet.⁴⁷

Inden det lykkedes State Department at overbevise Reagan og Det hvide Hus om Kinas fortsatte betydning for USA, var det bilaterale forhold i foråret 1983 nået til et absolut lavpunkt. Derved blev hensynet til Kinas modernisering gået for nær, og den kinesiske regering besluttede derfor at stille våbensalgskritikken i bero. I stedet valgte man at gøre den ofte lovede liberalisering af eksportrestriktioner på avanceret teknologi, til en prøve på de statslige relationer med USA. Den i maj meddelte amerikanske beslutning om at flytte Kina til kategorien "venligt-sindede lande", betød at Pentagon ikke længere kunne standse eksport af blandt andet "high-speed, large-frame computere", software, halvleder- og atomkraft-teknologi til Kina. Udsigten til denne styrkelse af moderniseringsprogrammet har fra Kinas side medført dels en taktisk dæmpelse af Taiwan-politikken, dels en valgårsinvitation til Reagan, der vil forpligte ham på liberaliseringens gennemførelse. Der er en parallel til den situation Nixon bragte sig i i 1972, hvor hensynet til genvalg førte til politiske indrømmelser overfor Kina.

Den kinesiske politik fra 1980 og fremefter giver indtryk af en meget gradvis, tøvende optrapning af kritik, som fra en regering, der af en indre opposition presses til at reagere på en anden stats adfærd. Der har hele tiden ligget et problem i, at den kinesiske afskrækkelsesstrategi dybest set byggede, og måske bygger, på amerikansk tilstedeværelse, blandt andet i Stillehavet, og på udsigten til en koalition i tilfælde af verdenskrig. Dertil er kommet hensynet til moderniseringspolitikens gennemførelse, der har vist sig at sætte grænser for forværringen af det sino-amerikanske forhold. Hvad Deng Xiaoping taber i den kinesiske opinion på sin Taiwan-politik, vil han i et vist omfang kunne vinde på en uhindret import af avanceret teknologi.

Kinas politik overfor Sovjet i 1980'erne

Ændringer i 80'ernes politik overfor Sovjet afspejles klarest i indledningen og forløbet af normaliseringsforhandlinger. Efter ti års bevidst afvisning af realitetsforhandlinger om statsrelationer og grænsespørgsmål, tilbød Kina i april 1979 at forhandle. Det betød at man frafaldt det hidtidige krav om forudgående sovjetisk

troppetilbagestrækning fra "omstridte områder".⁴⁸ Samtaler om samtaler startede derefter i september: Kina ønskede en dagsorden, der også omfattede Vietnam, mens Sovjet kun ville drøfte strengt bilaterale spørgsmål.

Næste forhandlingsrunde blev suspenderet af Kina i januar 1980, efter invasionen i Afghanistan. Resten af året var præget af dårlige forbindelser og fornyet vægt på "den forenede front mod Sovjet". Alligevel vedblev visse kinesiske ledere at arbejde for normalisering, bl.a. ved uformelle kontrakter med M. Kapitsa, leder af Fjernøsten- afdelingen i Sovjets udenrigsministerium. De forslag Kina modtog ad denne kanal førte til en intens Sovjet-debat i april-maj 1981, i hvilken mindst een af de nyoprettede forskningsinstitutter forudså afspænding på grundlag af disengagering ved grænsen.⁴⁹ Resten af 1981 forløb uden at der fremkom en klar kinesisk politik, antagelig fordi beslutningstagerne endnu var usikre på eller uenige om bedømmelsen af Sovjets nedadgående styrke, samt at vurderingen af USA var uafsluttet.⁵⁰

Efter februar 1982 forelå omsider en positiv reaktion på de gentagne sovjetiske udspil. De grundlæggende forskelle ville kunne løses i samtaler, men samtaler forudsatte en eller anden konkret gestus omkring de tre hovedproblemer: Styrkerne i Mongoliet, Afghanistan eller Vietnam. Hvad enten dette krav frafaldtes, eller der foregik en hemmeligholdt troppereduktion i maj,⁵¹ sendte Kina lige før XII. Partikongre en repræsentant til Moskva. Den første forhandlingsrunde, på viceudenrigsministerniveau, drøftede ikke kun agendaen, men også et kinesisk fem-punkts-forslag, der omfattede en reduktion af styrkerne til 1963 niveau. Brezhnev's begravelse udnyttede Kina meget aktivt, og et 1-times udenrigsministermøde bragte kontakten op på det højeste niveau siden 1964. Anden runde af forhandlingerne i Moskva i marts 83 var forberedt, blandt andet ved Kinas opgivelse af det årtier gamle krav om, at Sovjet anerkender, at de tsaristiske grænse-traktater er indgået mellem ulige parter, samt ved Alexander Bovins besøg i februar.⁵²

Til det vellykkede forhandlingsforløb kom symbolske tilnærmelser, udveksling af sportshold, økonomer m.m. samt øgede handels- og økonomiske bånd, aftaler om flodtrafik og grænsehandel, studenterudveksling og endelig den kinesiske presses behandling af sovjetisk indenrigspolitik i tilstræbt objektiv form.⁵³

Der har primært været tale om en forbedring af statsrelationer, på grundlag af De fem Principper. De territoriale forskelle er ikke mere et selvstændigt problem, og det synes som om Kina på afgørende tidspunkter, og i takt med deskriptive omvurderinger, har slækket på de hidtidige krav til Sovjet. Af forhandlingstaktiske grunde, og af hensyn til begge landes forhold til USA, bevæger forbedringen af forholdet sig i langsom takt. Det afgørende mål for Kina er på kort sigt at fremme moderniseringen ved at lette presset ved nordgrænsen ved hjælp af en begrænset détente, på længere sigt at reducere Sovjets rolle i Asien.

Konkluderende bemærkninger

Ændringer i det værdisystem, der præger det udenrigspolitiske system, var en konsekvens af Det kinesiske Kommunistpartis ideologiske og politiske brud med de foregående tyve år. Pragmatisering indvirkede på udenrigspolitikken – og de

udenrigspolitiske analysers – fleksibilitet, mens modernisering tilførte værdisystemet en øget vægt på opretholdelse af status quo på kort sigt i international henseende. Derved styrkedes politikken reaktive karakter.

Ændringer af aspekter af den globale strategiske situation og af de største magters styrke og kredibilitet – med Afghanistan som katalysator – har ført til en multipolær magtbalanceopfattelse. Kinas reaktion på détentekrisen var en ekvidistant politik, der afdramatiserede den hidtil perciperede sovjetiske trussel. Der er således tale om primært en normativ og en deskriptiv omvurdering.⁵⁴

Disse omvurderinger fremkom på flere måder. For det første via ændringer i det udenrigspolitiske systems sammensætning, dels ved udskiftning af Partiets venstrefløj med rehabiliterede (undertiden yngre) ledere, dels ved, at der tilførtes medlemmer med en ekspertrolle, som tilførte realisme og forkastede hidtidige analyser. For det andet har ændringer i styrkeforholdet mellem systemets repræsentanter for henholdsvis teknokratiske og politik-bureaukratiske interesser været forårsaget af den politiske og økonomiske udvikling i Kina samt af stormagtsadfærd. Begge disse ændringsprocesser har påvirket den normative og den deskriptive vurdering.

Den resulterende politik præges af selvstændighed og ekvidistance. En begrænset détente med Sovjet, en øget afstand til USA med fastholdelse af samarbejde i visse områder. Hovedformålet med politikken er at skabe fredelige omgivelser og indre stabilitet for den økonomiske modernisering, som opfattes som nøglen til national sikkerhed og international legitimitet. Kina er parat til at "sidde på bjerget og se på tigrene, der slås i dalen", en passiv udgave af "lad barbarer bekæmpe barbarer". Undtagelsen fra dette er grænsepolitikken og genforeningsspørgsmålet hvor en emotionel faktor er virksom.

Kina kan i 1980'erne forventes at fremme multipolariseringstendenserne, alt i mens moderniseringsmålet forfølges, og langsigtede optioner lægges til rette i form af for eksempel Den tredje Verden eller den internationale kommunistiske bevægelse.

- 1) Jeg takker workshop-deltagerne, samt Melvin Small og Pierre Lemaitre, for kommentarer til førsteudkastet.
- 2) BBC. Summary of World Broadcasts. Far East, suppleret med Foreign Broadcast Information Service. Daily Report. People's Republic of China. Virginia. Samt *Beijing Review*, 1980-83.
- 3) Hvor marxisme-leninisme før havde defineret visse værdier og mål for politikken, var den nu højst at finde som en "vejledning i arbejdet", defineret ned til at bestå af to elementer: integrering af marxisme med Kinas betingelser samt princippet om at "søge sandheden i kendsgerningerne".
- 4) Synsvinklen anlægges af Gordon White i Gray & White (eds.), *China's New Development Strategy*, London: Academic Press, 1982, p. 10.
- 5) Se for eksempel Huang Kechengs tale i FBIS 13. april 1981. Samt fra 1983 kampagnen med "åndelig forurening" der vender sig mod vestlige ideer på en lang række områder.
- 6) Se for eksempel "Defence Industry Urged to Serve the Economy Better", SWBFE 7565/BII/1, 13. februar 1984.
- 7) Treverdens-teorien fremsattes første gang af Deng Xiaoping i april 1974, den fik sin mest omfattende form i Folkets Dagblad, 1. november 1977. I 1979 henvistes der for

første gang ikke til den i den kinesiske udenrigsministers tale til FN's Generalforsamling. Den var i praksis i 1979 omstruktureret således: 1. store og små hegemonister (Sovjet og Vietnam), 2. parterne i en anti-sovjetisk global koalition, USA, Japan, Europa, Kina etc., 3. alliancefri udviklingslande. Den nævnes overraskende i *Beijing Review*, nr. 34, 1981, samt i *Ban Yue Tan*, 25. juni 1982, der refererer Zhao Ziyang, FBIS 2/7 A3.

- 8) G. Rowbotham, *East is red*, oktober 1971, York, SACU, pp. 6-10.
- 9) Forsøgene på at analysere, hvordan "et adfærdsmønster præget af konsensus om at imødegå (Sovjets) forsøg på at opnå overherredømme" (efter Afghanistan) interagerer med multipolariserings-tendensen, har optaget mindst ét kinesisk forskningsinstitut, RIIP.
- 10) Zhang Yebai, 1982.
- 11) "The role associated with the world's poles is a great role in world economic and political affairs".
- 12) Ding Yuanhong, 1983.
- 13) For eksempel "US-Soviet Military Balance", *NCNA*, 7. april 1981, SWB FE 6695/A1/1, Xing Shugang, Li Yunhua, Liu Yingna, *Journal of International Studies*, nr. 1, 1983, forkortet udg. i *Beijing Review*, nr. 19, 1983, pp. 14-26.
- 14) *NCNA*, "China receives Soviet appraisal of US foreign policy", 24. april 1981, i SWB FE 6707/A2/1.
- 15) Huan Xiang, 1982.
- 16) *Folkets Dagblad*, "Commentator", 5. juni 1983.
- 17) *Ibid.*
- 18) Hegemoni-aspirationens konkrete udtryk rangerer fra suverænitetskrænkelser, indblanden, politisk infiltration og økonomisk udbytning, til militær dominering og besættelse. Striden mellem hegemonimagter drejer sig om indflydelse, ikke om militær besejring af modstanderen.
- 19) Huan Xiang-interview, SWB 7320/A1/3, og Huan Xiang 1982, samt *Beijing Review*, 19, 1983.
- 20) Se Scalapino, "Containment and Counterrevolution", i Stuart & Tow, *China, the Soviet Union and the West*, Boulder, Colorado: Westview, 1982.
- 21) *FBIS*, 2. februar 1980.
- 22) Zhang Yebai, 1982.
- 23) *Ibid.*
- 24) Zhang Yebai, p.
- 25) Natten mellem 7. og 8. april fik "Antirevisionistgade" i Peking sit gamle navn igen. Det er i denne gade, Sovjets ambassade ligger.
- 26) 34. og 35. Generalforsamling i FN, to islamiske konferencer og de alliancefri landes udenrigsministtermøde. Guo Ping, 1981.
- 27) For eksempel Generalsekretariatets tidsskrift *Liaowang*, nr. 3, 1981, og Xiao Zhenxing i *Journal of International Studies*, nr. 2, 1981, bragt i *Beijing Review*, nr. 43, 1981.
- 28) Robert Boardman, "Guns or mushrooms - relations between the EC and China 1974-1980", i *Politica*, 13. årg., nr. 1, 1981.
- 29) Wei Jiaju, 1982. Se også Zhang Fan, "Western Europe's Independent Role", *Beijing Review*, nr. 2, 1981, p. 13, der var mindre optimistisk med hensyn til Europas uafhængighed.
- 30) *Financial Times*, 7. marts 1979, omtaler balancen i handelstal.
- 31) *Folkets Dagblad*, "Commentator: Japan-US summit talks held to strengthen relations of alliance", Peking, 26. januar 1983, SWB FE 7246/A3/1.
- 32) SWB 7263, 7245 og 7246. Ifølge visse kilder skal der anbringes amerikanske C3-installationer i Japan, vel nok til u-bådsstyring og missil-sporing.
- 33) *Beijing Review*, No. 40, 1981.
- 34) "Research on International Issues", bragt i *Folkets Dagblad* i juli, oversat i SWB FE 6774, 6776, 6779. Hu Yaobang, 1982.
- 35) Rapportens formuleringer går igen i Huang Hua, 1982, Huan Xiang, 1982, og Wang Bingnan, 1983.

- 36) *Beijing Review*, 40, 1981, 5. oktober, p. 29. samt Qi Wen, 1982, p. 5: "Although there is no demand for forming a united front among countries of the Third World, nevertheless they have identical views and take concerted action in the struggle".
- 37) Se udenrigsminister Wu Xueqians rapport til Den nationale Folkekongres Stående Udvalg, SWBFE 7512/C/1.
- 38) Li Dai, 1981, p. 3.
- 39) Chen Si, "The international situation in 1980", *Beijing Review*, nr. 1, 1981, p. 12.
- 40) *Ibid.*, p. 2, samt Li Dai, 1981, s. A2. Argumentet om, at først skal Kina gøres stærkt, siden – efter år 2000 – kan det støtte politiske ændringer i verden, er helt parallelt med det indenrigspolitiske argument om først at modernisere Kina og derefter gennemføre de politiske målsætninger.
- 41) Wang Bingnan, 1983, Qi Wen, 1982.
- 42) Hu Yaobang, 1982, p. 29.
- 43) Derimod udelukker den ikke en, omend reduceret, bistandspolitik samt støtte til bekæmpelse af hegemoni-angreb i tilgrænsende områder som Kampuchea og Afghanistan.
- 44) "Quarterly Chronicle and Documentation", *China Quarterly*, nr. 78, 1979. Hvor andet ikke er angivet i dette afsnit, er kilden denne, mellem 1978 og 1983. *China Quarterly*, nr. 75 til 93.
- 45) En forklaring på kommunikéet kan være, at det var vigtigt at få forholdet til USA på plads, før forhandlingerne med Sovjet indledtes. Ikke længe efter vedtagelsen beskyldte kineserne Reagan for brud på fælleskommunikéet.
- 46) En nærmere undersøgelse vil formodentlig vise, at USA- forbindelsens støtter, for eksempel Deng Xiaoping, anstrengte sig til det yderste for at få ændret USA's Taiwan-politik, jfr. SWB 7296 og SWB 7297. Endnu i 1984 understregede Deng problemet i en samtale med Zbigniew Brezezinski:
 Ændringer i vore synspunkter på global strategi er hovedsageligt forårsaget af ændringer fra USAs side. De dybeste forandringer ligger i USAs politik i Taiwan-spørgsmålet (dvs. under Reagan), men også 'Taiwan Relations Act' (fra 1979) har forvoldt det kinesiske folk skade der ikke skal undervurderes.
- Taiwan er i følge Deng, et af de fire 'hangarskibe' (med Syd-Korea, Israel og Sydafrika) som USA må forlade, hvis det vil have mulighed for at tage initiativet i global strategi. (*Xinhua Nyhedsbureau*, 22. februar 1984, ref. i SWB FE 7575/A1/1).
- 47) Commentator: Where lies the crux of Sino-US relation? fra *Guoji Wenti Yanjiu*, nr. 2, 1982, bragt i *Renmin Ribao* 6. april 1982, oversat FBIS, 6. april 1982, Bd. 1-6.
- 48) Dvs. områder, for eksempel i Pamir, ud over dem, Sovjet besad ifølge de ulige traktater.
- 49) *Research on International Problems*, vol. 1, nr. 1, Juli 1981.
- 50) Herom handler en *Xinhua*-artikel i SWB FE 6916.
- 51) I SWB FE 7312.
- 52) *Folkets Dagblad*, 2. januar, refereret i *Far Eastern Economic Review*, 31. marts 1983, p. 29. Boivin er politisk redaktør på *Izvestia* og var knyttet til Andropov.
- 53) SWB FE 7306, og for eksempel *Beijing Review*, nr. 19, 1983, der behandler Andropovs første fem måneder sagligt og næsten med sympati.
- 54) Disse begreber diskuteres mere udførligt i Clemens Stubbe Østergaard, "Multipolarity and Modernization. Sources of China's Foreign Policy in the 1980's", i *Cooperation and Conflict*, nr. 4, 1983, pp. 245-67.